

Студент 4 курсу
факультету економічної інформатики ХНЕУ ім. С. Кузнеця

ЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. Досліджено теоретичні та прикладні аспекти зовнішньої торгівлі промислових підприємств України, проведено структурно-динамічний аналіз експортної спрямованості промислових підприємств з урахуванням основних макроекономічних показників.

Аннотация. Исследованы теоретические и прикладные аспекты внешней торговли промышленных предприятий Украины, проведен структурно-динамический анализ экспортной направленности промышленных предприятий с учетом основных макроэкономических показателей.

Annotation. The article is devoted to theoretical and applied aspects of external trade of industrial enterprises in Ukraine. A structural and dynamic analysis of export orientation of industries was conducted taking into account main macroeconomic indicators.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, промисловість, експорт, структурно-динамічний аналіз.

У сучасних умовах однією з ефективних форм функціонування промислових підприємств є здійснення раціональної та ефективної зовнішньоекономічної діяльності.

Незважаючи на різноманітність видів зовнішньоекономічної діяльності, провідну роль серед них відіграє міжнародна торгівля, за допомогою якої країни можуть розвивати спеціалізацію, підвищувати продуктивність своїх ресурсів, збільшувати загальний обсяг виробництва, а також забезпечувати задоволення потреби в тих продуктах, виробництво яких усередині країни вкрай неефективно або неможливо взагалі. Експортна спрямованість промислових підприємств національного господарства України є одним із найважливіших шляхів розвитку підприємництва. Тому вкрай важливим та актуальним є питання узагальнення теоретичних засад та визначення основних напрямів її здійснення з урахуванням тенденцій вітчизняної та світової економіки.

З урахуванням цього метою роботи є визначення вкладу зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств в економіку України, проведення аналізу сучасного стану експортної орієнтації промислових підприємств для виявлення слабких сторін та можливих шляхів забезпечення стійких позицій на зовнішньому ринку.

Статистичний аналіз зовнішньої торгівлі є важливою інформаційною базою для учасників зовнішньоекономічної діяльності країни. Застосування методичних підходів статистичної оцінки зовнішньоторгівельних відносин дає змогу узагальнити всю отриману в результаті статистичного аналізу інформацію про стан зовнішньої торгівлі України та тенденції її розвитку на національному та регіональному рівнях [1].

Зовнішньоекономічна діяльність сприяє розвитку перспективних напрямів експортного потенціалу; саме за рахунок зовнішньоекономічної діяльності наша країна вирішує проблему нестачі енергоносіїв, новітніх машин та устаткування, технологій, деяких товарів народного споживання.

Зовнішньоекономічна діяльність як економічна категорія висвітлює передусім відповідні (пов'язані зі здійсненням міжнародного бізнесу) функції виробничих структур (фірм, організацій, підприємств, об'єднань та ін.). Згідно з Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність" поширеним є таке визначення: зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) – це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, побудована на взаємовідносинах між ними, що існує як на території України, так і за її межами [2].

Матеріальною основою ЗЕД є зовнішньоекономічний комплекс країни, що становить сукупність галузей, підгалузей, об'єднань, підприємств і організацій, які виробляють продукцію на експорт чи використовують імпорتنу продукцію та здійснюють інші види і форми ЗЕД.

Важливим завданням розвитку зовнішньоекономічного комплексу кожної країни є об'єднання виробничих і зовнішньоекономічних видів діяльності в єдину органічну, успішно функціонуючу систему.

Одним із основних суб'єктів ЗЕД є підприємство. Світова практика показує, що близько 85 % зовнішньоекономічних операцій здійснюють підприємства, фірми, організації, а 15 % – міністерства, відомства, союзи підприємств [3].

Підприємство – це самостійний суб'єкт господарської діяльності, який виготовляє продукцію або надає послуги з метою задоволення потреб суспільства та одержання прибутку.

Зовнішньоекономічна діяльність підприємства (ЗЕДП) – це сфера господарської діяльності, пов'язана з міжнародною виробничою і науково-технічною кооперацією, експортом та імпортом продукції, виходом підприємства на зовнішній ринок.

Основні мотиви розвитку ЗЕД: розширення ринку збуту своєї продукції за національні межі з метою збільшення прибутку; закупка необхідної сировини, комплектуючих виробів, нових технологій і обладнання; залучення інжинірингових та інших послуг для потреб виробництва з урахуванням їх унікальності, вищої якості і нижчих цін порівняно з внутрішнім ринком; залучення іноземних інвестицій з метою модернізації виробництва, зміцнення експортного потенціалу і конкурентних позицій на світових товарних ринках; участь у міжнародному поділі праці, спеціалізації і кооперуванні виробництва з метою успішного розвитку своєї економіки [3].

Згідно з Законом України "Про зовнішньоекономічну діяльність" (1991 р.) до видів ЗЕД віднесені: зовнішня торгівля; міжнародне інноваційне співробітництво; міжнародна виробнича кооперація; міжнародне науково-технічне співробітництво; валютно-фінансові операції; кредитні операції. Кожний з видів ЗЕД здійснюється у визначених формах. Формами зовнішньої торгівлі є: експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт товарів і послуг [2].

Одним із найбільш важливих напрямів підвищення ефективності виробництва та економіки країни є розвиток зовнішньоекономічної діяльності, її підприємницьких структур. Однак визначення ефективних напрямів управління підприємств у сфері зовнішньоекономічної діяльності неможливе без ретельного аналізу її стану.

Міжнародна торгівля сприяє розвитку спеціалізації країн, підвищує ефективність використання ресурсів, а це приводить до збільшення обсягів виробництва. Тому доцільно розглянути вклад експорту промислової продукції України у валовий випуск.

Для того, щоб результати аналізу були адекватними та відповідали дійсності, статистична інформація повинна відповідати деяким вимогам. На рис. 1, 2 наведена динаміка обсягів реального ВВП та експорту України з 1996 р., оскільки відповідні рівні ряду динаміки до 1996 р. мали інші одиниці виміру (вимога співставленості інформаційного простору).

Динаміка обсягів реального ВВП України, наведена на рис. 1, показала, що з 1996 по 2001 рр. та з 2003 по 2008 рр. спостерігається зростання реального валового внутрішнього продукту. Значний спад цього показника відбувся у 2008 – 2009 рр., що обумовлено всесвітньою економічною кризою. З 2010 р. знову відмічається тенденція до зростання, але, починаючи з 2012 р. ця тенденція сповільнилась. Так, у 2012 р. обсяг реального ВВП порівняно з попереднім роком збільшився на 8,4 %, у той час, як у 2011 р. на 20,3 %. У 2013 р. він зріс на 3,1 %.

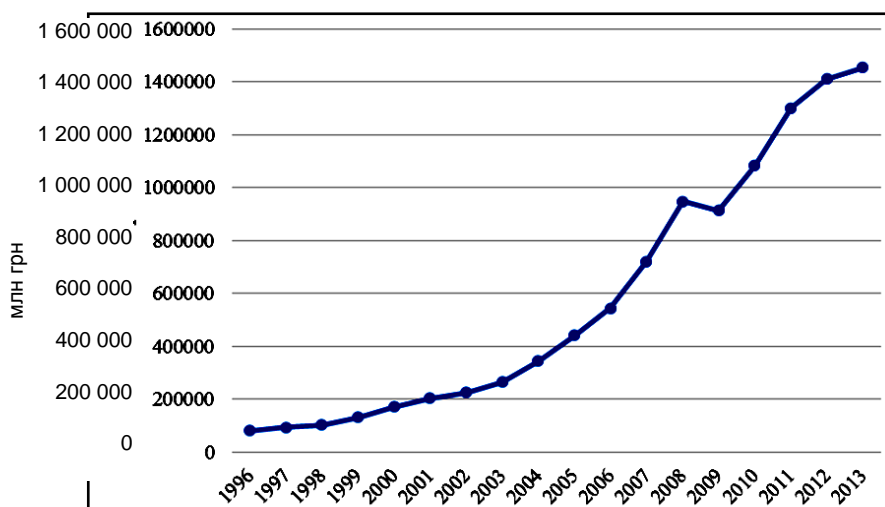

Рис. 1. Динаміка реального ВВП України з 1996 по 2013 рр., млн грн

Аналіз динаміки експорту товарів України (рис. 2) свідчить про те, що в середньому експорт товарів країни з 1996 по 2012 рр. щорічно зростав на 10 %, що складає 33 308, 64 млн дол. США. Однак динаміка показує, що в період з 1997 по 1999 рр. має місце спадна тенденція експорту товарів України. Також різке зниження експорту спостерігалось у 2009 р. (на 41 % порівняно з попереднім роком, що в абсолютному вираженні складає 27 271,6 млн дол. США) у зв'язку з всесвітньою економічною кризою. Період з 2000 по 2008 рр. характеризується зростанням експорту, однак у 2005 р. приріст експорту склав всього 5 % порівняно з 2004 р. З 2010 р. також спостерігається відновлення зовнішньої торгівлі, що свідчить про поступовий вихід із кризової ситуації в Україні.

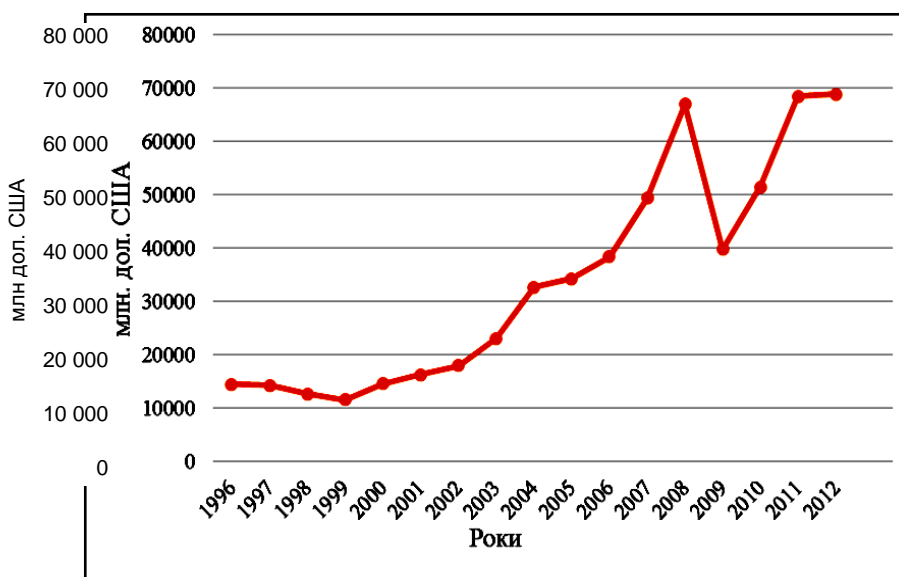

Рис. 2. Динаміка експорту товарів України, млн дол. США

Динаміка показників розвитку зовнішнього сектору економіки України [4] показує, що експорт товарів та послуг з 2003 по 2012 рр. займає більше 45 % ВВП країни. У 2012 році частка експорту у ВВП становила 50,9 %. Але темпи зростання експорту у 2012 р. зменшились, приріст порівняно з попереднім роком склав всього 1 %, що складає 415,6 млн дол. США. Також негативним чинником є від'ємне сальдо поточного рахунку та тенденція до зниження коефіцієнта покриття імпорту товарів експортом.

Виходячи з цього зрозуміло, що зовнішньоекономічна діяльність впливає на розвиток економіки в цілому, по-перше, завдяки одержанню валютної виручки від експорту.

Таким чином, на основі даних про виробництво та розподіл ВВП за видами економічної діяльності за 2002 – 2012 рр. [4] можна зробити висновок, що добувна та переробна промисловість займають найбільшу частку у ВВП, яка з 2002 по 2012 рр. становить не менше 30 %. У 2012 р. питома вага добувної та переробної промисловостей у ВВП становила 35,8 %.

Це свідчить про те, що промисловість є однією з провідних галузей, що формує основу науково-технічного потенціалу країни та є рушійною силою розвитку економіки. Спільний вплив на соціально-економічне становище в країні разом з іншими видами економічної діяльності спрямований на досягнення суспільних завдань.

Слід провести аналіз результатів зовнішньоекономічної діяльності України.

Однією зі складових структурного аналізу є оцінка ступеня концентрації ознаки, яка розглядається, та нерівномірності її розподілу, що здійснюється за допомогою показників концентрації та локалізації.

Коефіцієнт концентрації обчислюється як напівсума модулів відхилень:

$$K_k = \frac{1}{2} \sum_{j=1}^m |d_j - D_j| \quad (1)$$

Локалізацію значень ознаки в окремих складових сукупності визначають за допомогою коефіцієнта локалізації, що характеризує співвідношення часток:

$$K_L = \frac{D_j}{d_j} \cdot 100, \quad (2)$$

де D_j – частка обсягу реалізації продукції j -ї галузі у загальному обсязі.

d_j – частка експорту продукції j -ї галузі у загальному обсязі.

Розрахунок даних показників, а саме коефіцієнт локалізації, показали, що найбільша частка експорту у 2012 р. зосереджена на реалізації продукції металургійного виробництва та продукції машинобудування. Коефіцієнт концентрації, який становив 32,65 %, свідчить про те, що існує нерівномірність розподілу експорту України за видами економічної діяльності, але вона не чітко виражена.

Огляд товарної структури експорту України (рис. 3) показав, що значна частка продовольчих товарів та сировини експортується для їх виробництва (у 2013 р. – 28,8 % всього експорту України).

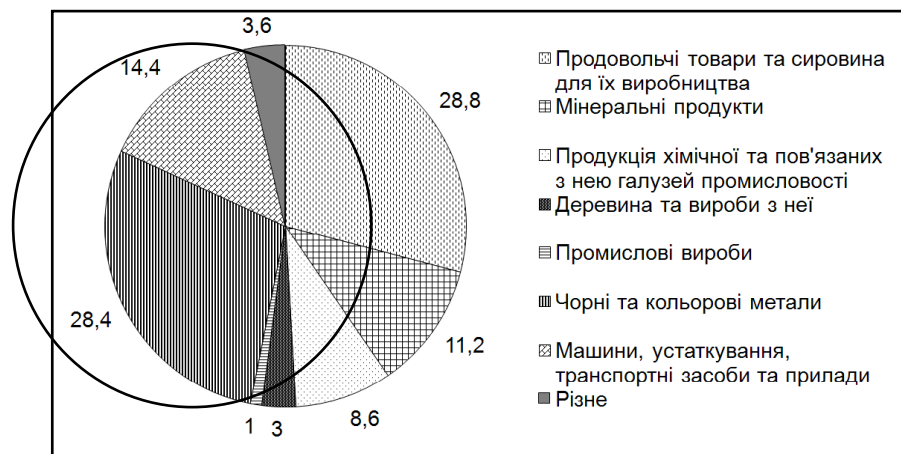

Рис. 3. Товарна структура експорту України у 2013 р.

Можна бачити, що у 2013 р. лідируючу позицію займає експорт чорних і кольорових металів та виробів із них (28,4 %). Також значну частку експорту становлять: машини, устаткування, транспортні засоби та прилади (14,4 %), мінеральні продукти (11,2 %) та продукція хімічної і пов'язаних з нею галузей промисловості (8,6 %).

Якщо розглянути динаміку структури зовнішньої торгівлі товарами (рис. 4), можна побачити, що з 2005 по 2013 рр. значних змін у структурі зовнішньої торгівлі не відбулось. Товарна структура зовнішньої торгівлі товарами та послугами визначає основні експортоорієнтовані галузі економіки України: металургійну, хімічну галузь та галузь машинобудування. Експорт продукції металургії характеризується чутливістю до цінних коливань на світових ринках, значною часткою продукції з низьким ступенем переробки та низькою економічною ефективністю. Нерідко експорт металопродукції орієнтується не на економічну ефективність, а на утримання позицій на зовнішніх ринках із метою забезпечення валютних надходжень [5].

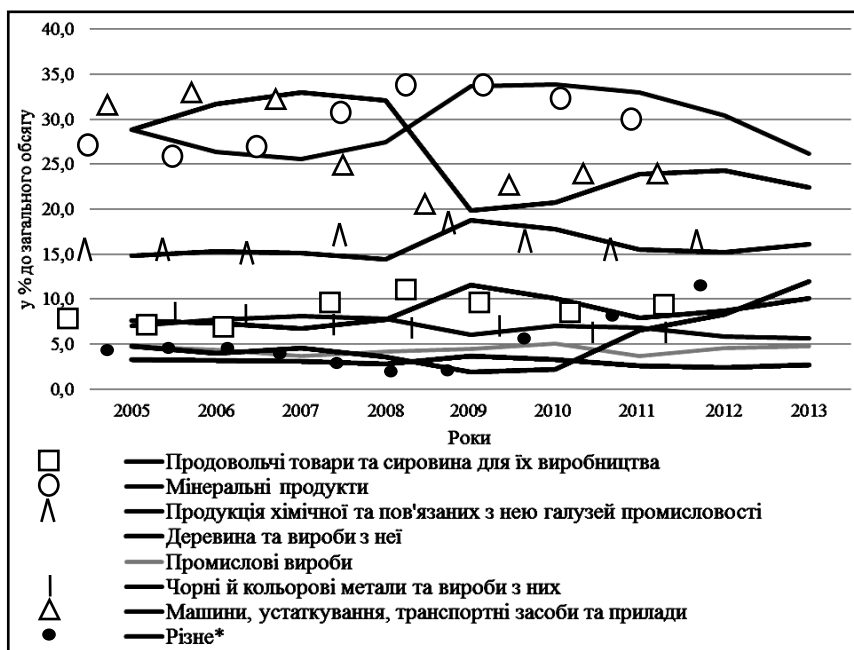

Рис. 4. Динаміка структури зовнішньої торгівлі товарами України

Варто розглянути географічну структуру зовнішньої торгівлі України товарами за період з 2011 – 2012 рр. в аспекті країн світу та найбільш експортованих товарних груп [4]. На рис. 5, 6 наведено географічну структуру експорту у 2011 – 2012 рр. У 2011 р. експорт товарів до країн СНД становив 38,3 % усіх товарів, тоді як у 2012 році відсоток експортованих товарів зменшився та склав 36,9 %. Зниження відбулось за рахунок поставок мінеральних продуктів, продовольчих товарів та сировини для їх виробництва, а також механічного обладнання, машин, устаткування, транспортних засобів та приладів. Однак країни СНД залишаються найбільшими торгівельними партнерами України, що, насамперед, обумовлено географічним положенням країни.

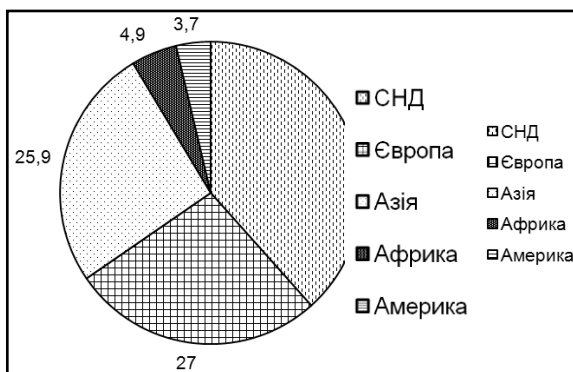

Рис. 5. Географічна структура експорту України у 2011 р., %

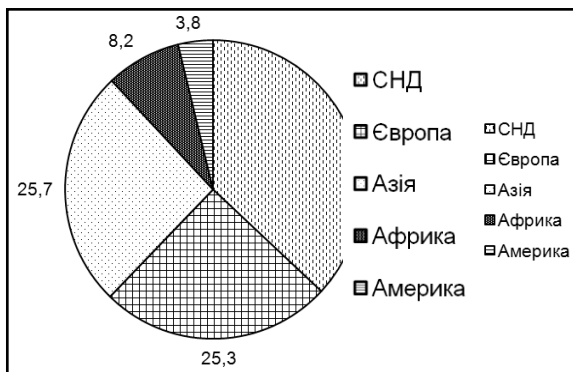

Рис. 6. Географічна структура експорту України у 2012 р., %

Експорт товарів до країн Європи і Азії також відіграє значну роль у зовнішньоекономічних зв'язках України і склав у 2012 р. 25,3 та 25,7 % усіх товарів відповідно. Найбільші експортні поставки у європейські країни

відбуваються за рахунок промислових виробів, мінеральних продуктів, деревини, чорних та кольорових металів та виробів із них.

Аналіз географічної структури свідчить про те, що найбільш привабливими країнами для експорту товарів є країни СНД, Європи та Азії.

Отже, проведений аналіз свідчить про те, що структура та динаміка зовнішньої торгівлі України не відповідають експортним можливостям нашої держави. Значний стримуючий вплив на український експорт чинить комплекс ендогенних та екзогенних факторів. Найважливішими серед них є: низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції; важкий економічний стан більшості підприємств обробної промисловості; нестача спеціальних знань і досвіду роботи у сфері експорту у більшості українських підприємців, слабка координованість їх діяльності на зовнішніх ринках; нестабільність законодавчої бази та недостатній рівень розвитку фінансового сектору.

Основним пріоритетом розвитку експортної спрямованості України є підвищення конкурентоспроможності української продукції. Саме тому є необхідність подальшого дослідження та підвищення ефективності регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств України на сучасному етапі розвитку ринкових відносин.

Наук. керівн. Карпенко А. С.

Література: 1. Статистика : підручник / С. С. Герасименко, А. В. Головач, А. М. Єріна та ін. ; за наук. ред. док. екон. наук С. С. Герасименка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 200 с. 2. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.zakon.gov.ua. – Назва з екрану. 3. Основи зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібн. / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 106 с. 4. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : www.bank.gov.ua. – Назва з екрану. 5. Горбенюк А. Економічні аспекти експорту продукції металургійної галузі / А. Горбенюк // Економіка. Фінанси. Право. – 2009. – № 11. – С. 3–8. 6. Офіційний сайт Державної служби статистики України. – Режим доступу : www.uk_rstat.gov.ua. – Назва з екрану.